
Zbornik za umetnostno zgodovino

Archives d'histoire de l'art

Art History Journal

Izhaja od / Publié depuis / Published Since 1921

Nova vrsta / Nouvelle série / New Series LIII

Ljubljana 2017

ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO N. S. LIII/2017

Izdalo in založilo / Published by

SLOVENSKO UMETNOSTNOZGODOVINSKO DRUŠTVO, LJUBLJANA
C/O FILOZOFSKA FAKULTETA UNIVERZE V LJUBLJANI
ODDELEK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO, AŠKERČEVA 2
SI – 1101 LJUBLJANA, SLOVENIJA

Uredniški odbor / Editorial Board

RENATA NOVAK KLEMENČIČ, glavna in odgovorna urednica / Editor in chief
JANEZ BALAŽIČ, **MARJETA CIGLENEČKI**, **MATEJ KLEMENČIČ**, **MATEJA KOS**,
ANDREJ SMREKAR, **KATARINA ŠMID**, **SAMO ŠTEFANAC**

Mednarodni svetovalni odbor / International Advisory Board

LINDA BOREAN, **FRANCESCO CAGLIOTI**, **NINA KUDIŠ**, **VLADIMIR MARKOVIČ**,
INGEBORG SCHEMPER SPARHOLZ, **CARL BRANDON STREHLKE**

Tehnična urednica / Production Editor

KATRA MEKE

Lektoriranje / Language Editing

NIKO HUDELJA (nemščina), **KATJA KRIŽNIK JERAJ** (slovenščina),
GIORDANA TROVABENE (italijanščina), **JOSH ROCCHIO** (angleščina)

Prevajalci / Translators

ROSALBA MOLESI (italijanščina)

Oblikovanje in postavitve / Design and Typesetting

STUDIOBOTAS

Tisk / Printing

GORENJSKI TISK STORITVE, D.O.O., KRANJ

Naklada / Number of Copies Printed

350 IZVODOV

Indeksirano v / Indexed by

BHA, **FRANCIS**, **SCOPUS**, **ERIH PLUS**

ZA AVTORSKE PRAVICE REPRODUKCIJ ODGOVARJAJO AVTORJI
OBJAVLJENIH PRISPEVKOV.

ISSN 0351-224X

ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO IZHAJA OB FINANČNI PODPORI
JAVNE AGENCIJE ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST REPUBLIKE SLOVENIJE

Kazalo / Contents

MARIJAN RUPERT	
Ob jubileju Nataše Golob	9

RAZPRAVE IN ČLANKI / ESSAYS AND ARTICLES

ROBERT PESKAR	
Fragmenti gotskega ciborija iz Kranja	15
<i>Fragmente des gotischen Ziboriums aus Kranj</i>	

MATEVŽ REMŠKAR	
Poslikave v cerkvi sv. Marjete na Gradišču pri Lukovici	37
in Mojster Kranjskega oltarja	
<i>Murals in the Church of St. Margaret in Gradišče pri Lukovici</i>	
<i>and the Master of the Altar of Krainburg</i>	

URŠKA SUHADOLC	
Dolničarjeva Curia Labacensis – načrt za prenovu	57
ljubljske mestne hiše po augsburškem zgledu	
<i>Dolničar's Curia Labacensis – a Plan for the Rebuilding</i>	
<i>of Ljubljana's Town Hall after Augsburg's Example</i>	

MATEJ KLEMENČIČ	
Oltarji križniške cerkve v Ljubljani:	83
sodelovanje Marca Prodi in Antonia Beduzzija?	
<i>The Altars of the Church of the Teutonic Order in Ljubljana:</i>	
<i>a Result of a Collaboration between Marco Prodi and Antonio</i>	
<i>Beduzzi?</i>	

SARA TURK	
Baročni oltarji v koprski stolnici in njihova provenienca	99
<i>Gli altari del duomo di Capodistria e la loro origine</i>	

DAMIR TULIČ

Il Cardinale ritrovato: Antonio Gai per l'ex Abbazia di Busco 131
Ponovno odkriti kardinal: delo Antonia Gaia za nekdanjo opatijo v Buscu

VALENTINA PAVLIČ

Jožef Straub in problem avtorstva velikega oltarja 149
v cerkvi sv. Jožefa v Slovenski Bistrici
Joseph Straub and the Question of the Authorship of the High Altar in Saint Joseph Church in Slovenska Bistrica

KATJA MAHNIČ

Razstava zbirke slik v Kranjskem deželnem muzeju 1914. 167
Poskus rekonstrukcije razstavne strategije in njenega pomena
The Exhibition of the Collection of Paintings at the Carniolan Provincial Museum in 1914. An Attempt to Reconstruct Its Display Strategy and Significance

STANKO KOKOLE

Vojeslav Molè in začetki umetnostnozgodovinskega študija 191
grško-rimske antike na Univerzi v Ljubljani – I. del
Vojeslav Molè and the Earliest Courses in Graeco-Roman Art at the University of Ljubljana – Part I

AJDA ŠEME

Program Narodne galerije ob štirideseti obletnici 217
Komunistične partije Jugoslavije leta 1959 – začetek načrtne pedagoške dejavnosti?
The National Gallery of Slovenia and Its 1959 Program Dedicated to the 40th Anniversary of the Communist Party of Yugoslavia – the Beginning of a Planned Educational Activity?

PRIMOŽ LAMPIČ

Mag. Mirko (Bogomir) Kambič: življenje in delo

227

Fragmenti gotskega ciborija iz Kranja

ROBERT PESKAR

V sklopu različnih stavbnih in arheoloških raziskav, ki spremljajo obnove manjših ali večjih stavbnih kompleksov, se neredko zgodi, da pridejo na dan raznolike najdbe kot ostaline starejših gradbenih faz. Ta odkritja so v kontekstu spomeniškovarstvene dejavnosti mnogokrat pomembna, a navadno ostanejo v okviru prezentacij spomenikov postranska in z vidika matičnih dediščinskih strok neopredeljena ali celo pozabljena. Samo za ilustracijo se ozrimo po lapidariju v Žički kartuziji, celjskem knežjem dvorcu, pleterski kartuziji in še bi lahko naštevati. Podobno se je zgodilo s fragmenti nekega gotskega obočnega sistema, ki so bili najdeni ob arheoloških raziskavah v župnijski cerkvi sv. Kancijana v Kranju leta 1984, ki so do nedavnega ostali le bežno omenjeni.¹ Šele pred kratkim bolj kot ne po naključju, in sicer v sklopu priprave monografije o župnijski cerkvi v Kranju,² je uspelo fragmente поблиže opredeliti kot ostaline obočnega sistema nekdanjega baldahinskega oltarja iz cerkve in jih povezati z gradbeno vnemo nekdanjega župnika Kolomana de Manswerd († 1434), pobudnika gradnje nove cerkve v Kranju v zgodnjem 15. stoletju.³ Ker pa fragmentov, natančneje dveh sklepnikov in dveh kosov reber, zaradi posebnih okoliščin ni bilo mogoče obravnavati celoviteje, so nekatera vprašanja ostala nepojasnjena oziroma le nakazana. In prav to dejstvo je bilo razlog, da smo se lotili nadaljnjega raziskovanja, ki je prineslo nekaj zanimivih ugotovitev, povezanih med drugim tudi z razmeroma zgodnjim pojavom in razvojem nekaterih poznogotskih oblik v slovenskem spomeniškem patrimoniju. Še pomembneje

¹ Osrednja pozornost arheološke raziskave leta 1984 je bila posvečena ostalinam oziroma temeljem dveh cerkv, ki sta bili opredeljeni kot zgodnjekrščanska in zgodnesrednjeveška, skratka dvem predhodnicam današnje poznogotske dvoranske cerkve (Milan SAGADIN, *Najstarejša cerkvena stavba v Kranju, Pod zvonom sv. Kancijana*, Kranj 1991, pp. 31 ss.).

² Robert PESKAR – Milan SAGADIN – Andrej ŠEBALJ, *Župnijska cerkev v Kranju. Njeno obličje in pomen*, Ljubljana 2017, p. 37.

³ Robert PESKAR – Milan SAGADIN, *Sprehod po cerkvi*, in: PESKAR – SAGADIN – ŠEBALJ 2017, cit. n. 2, pp. 168–169.

1. Sklepnik oboka nekdanjega oltarnega ciborija iz ž. c. sv. Kancijana v Kranju, ok. 1425. Kranj, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Kranj

pa je, da bi utegnili biti nekateri naši sklepi zanimivi pri reševanju določenih odprtih vprašanj celo v pomembnejših evropskih umetnostnih centrih, zlasti na Dunaju, zato bodo umetnostne povezave in izvor posameznih stilno-formalnih prvin v ospredju pričujočega prispevka.

Za uvod si najprej podrobneje oglejmo obravnavane ostaline. Gre za dva sklepnika in dva fragmenta reber hruškastega profila z obojestransko palico (sl. 1–3). Prvi sklepnik je oblikovan kot grbovni ščitek, na katerem je upodobljen zlati križ na modrem ozadju, drugi pa kot rastlinje oziroma listi pelina, ki z dveh strani oklepajo sečišče reber. Da gre za liste pelina, dokazujejo primerjave s sorodnimi primeri tako v slovenskem kot srednjeevropskem gradivu, od katerih bi omenili enega od sklepnikov v stranski kapeli župnijske cerkve v Ormožu iz časa okoli 1370–1380,⁴ od evropskih pa velja izpostaviti vsaj kölnsko konzolo z mojstrskim znamenjem

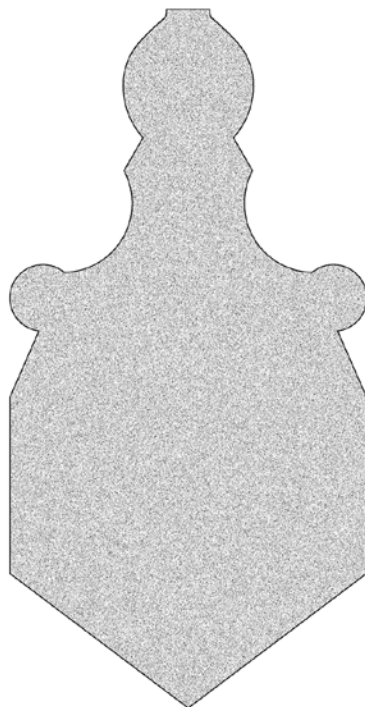
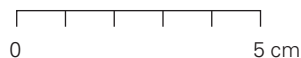
⁴ Robert PESKAR, Župnijska cerkev sv. Jakoba v Ormožu v luči zadnjih umetnostnozgodovinskih raziskav, *Umetnostna dediščina ormoškega območja od 12. do izteka 19. stoletja. Zbornik razprav ob razstavi* (ed. Simona Menoni), Ormož 2007, pp. 38–39.

2. Sklepnik oboka nekdanjega oltarnega ciborija iz ž. c. sv. Kancijana v Kranju, okoli 1425. Kranj, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Kranj

družine Parler.⁵ Potek reber je v obeh primerih sklepnikov iz Kranja različen, saj se v prvem rebro viličasto razcepi na tri dele, medtem ko se v drugem rebri križata v obliki črke x. Zaradi enake profilacije reber in enakega izvedbenega karakterja ter

⁵ Anton LEGNER, Die Kölner Parlerbüste – Botanik und Petrographie, *Die Parler und der Schöne Stil 1350–1400. Europäische Kunst unter den Luxemburgern* (Köln, Schnütgen-Museum, ed. Anton Legner), 4, Köln 1980, pp. 31–32; o identifikaciji rastlinske motivike glej tudi Reinhard WORTMANN, Die Parlerkonsolen des Ulmer Münsters. Ein Beitrag zur Baugeschichte des Langhauses, *Bonner Jahrbuch*, 170, 1970, pp. 292 ss.

3. Profil reber oboka nekdanjega oltarnega ciborija iz ž. c. sv. Kancijana v Kranju, ok. 1425

iste kamnine pri vseh obravnavanih fragmentih, drobnazrnatega peščenjaka, je očitno, da gre za dele iste obočne konstrukcije, ki jo na osnovi razmeroma ozkih reber in majhnih dimenzij lahko zanesljivo opredelimo kot prvino nekega baldahinskega oltarja. Vendar bi morali biti pri tem poimenovanju bolj natančni, saj poznamo za isti segment cerkvene opreme še en izraz; to je ciborij. Razlika med obema terminoma je v tem, da baldahinski oltar označuje bolj na široko oltarje z baldahinom oziroma prekritjem, ki je lahko iz različnih materialov (tkanina, les, kamen ...), medtem ko ciborij predstavlja samostojno zidano konstrukcijo nad oltarjem, navadno na stebrih, izdelano iz trdnejših materialov, kot so kamen, kovina, opeka in podobno.⁶ Po drugi strani pa ciboriji niti baldahini niso zgolj sestavni del oltarjev temveč tudi grobov, svetniških figur, krstnih kamnov, prižnic, sedežev, zakramentalnih niš ali hišic, relikviarijev, tabernakljev in še bi lahko naštevali. Kot sestavni del oltarjev se na splošno začno pojavljati že v zgodnjekrščanski arhitekturi, pogosti so v karolinško-otonskem obdobju in srednjem veku pa tudi kasneje.⁷ Njihov namen

⁶ Johannes JAHN, *Wörterbuch der Kunst*, Stuttgart 1966, pp. 50, 123. Sicer je izčrpno študijo o tej temi prispeval Joseph Braun že leta 1924, tako da večino splošnih ugotovitev povzemamo po njegovem delu (Joseph BRAUN, *Der Christliche Altar in seiner geschichtlichen Entwicklung*, 2, München 1924, pp. 189 ss.).

⁷ BRAUN 1924, cit. n. 6, pp. 210 ss.

je bil sprva omejen bolj na dekorativno-simbolno funkcijo, kasneje, še posebno v srednjem veku, pa je poudarjena zlasti njihova funkcionalnost v smislu zaščite oltarjev in duhovnika pred umazanijo in prahom.⁸ Skozi stoletja so se razvili različni tipi ciborijev, od katerih je za nas posebej zanimiv že prvi in osnovni tip, ki obsega štiri stebre, na katerih sloni ločni nastavek, ki je zgoraj ravno zaključen, s čimer se razlikuje od ostalih tipov, ki jih zaznamuje bodisi piramidasta, kupolasta ali kako drugače zaključena streha, okrašena z različnimi dekorativnimi elementi in členi. Osnovnemu tipu pripadata tudi oba najbolj ohranjena primera v Sloveniji, to sta t. i. Celjski oltar v romarski cerkvi na Ptujski Gori iz zgodnjega 15. stoletja (sl. 4)⁹ in ciborij z oltarjem nad grobom sv. Primoža in Felicijana v ladji cerkve sv. Primoža nad Kamnikom iz časa okoli ali po letu 1479, ko je bil dokončan ladijski obok.¹⁰

V primeru gotskih fragmentov iz Kranja torej govorimo o ostalinah ciborija. Na vprašanje, ali gre za del enega od oltarjev iz kranjske župnijske cerkve ali nadgradnje katerega od nagrobnikov v njej, še ne moremo z gotovostjo odgovoriti, zato si najprej oglejmo njegov izvirni videz. Seveda zaradi skromnosti ostankov celotne podobe ciborija ne moremo rekonstruirati brez dodatnih najdb, toda presetnetljivo je bilo mogoče s precejšnjo zanesljivostjo ugotoviti, kakšna je bila izvirna obočna shema reber. Namreč kombinacija viličasto razcepljenih in iksastih reber kaže le eno možno različico, to je t. i. štirirogeljno zvezdo v kombinaciji s križno shemo in sredinskim oktogonom (sl. 5), ki je v nemški terminologiji znana kot »Knickrippenstern«.¹¹ Gre za zanimivo obočno konstrukcijo, ki jo v enaki obliki, kakršno z gotovostjo domnevamo v Kranju, srečamo v kapeli sv. Ahaca stolnice v Gorici, a je ta nastala šele okoli leta 1500.¹² Pač pa poznamo skorajda enako in starejšo različico v zakristiji oziroma pritličju zvonika župnijske cerkve sv. Ruperta v Šentrupertu na Dolenjskem, ki po nastanku sodi v čas prve gradbene faze, to

⁸ BRAUN 1924, cit. n. 6, pp. 185–189.

⁹ Emilijan CEVC, Slowenien, *Die Parler und der Schöne Stil 1350–1400. Europäische Kunst unter den Luxemburgern* (Köln, Schnütgen-Museum, ed. Anton Legner), 2, Köln 1978, pp. 441–448; Robert PESKAR, Arhitektura in arhitekturna plastika, *Marija Zavetnica na Ptujski Gori. Zgodovina in umetnostna zapuščina romarske cerkve* (ed. Janez Höfler), Maribor 2011, pp. 75–76; Polona VIDMAR, Kiparska oprema, *Marija Zavetnica na Ptujski Gori. Zgodovina in umetnostna zapuščina romarske cerkve* (ed. Janez Höfler), Maribor 2011, p. 123.

¹⁰ Ferdinand ŠERBELJ, *Sv. Primož nad Kamnikom*, Kamnik 1995, pp. 40–42. Avtor se sicer nagiba k dataciji okoli leta 1459, vendar ta bazira na napačni interpretaciji letnice na enem od sklepnikov. Pravilno branje letnice je 1479.

¹¹ Karl Heinz CLASEN, *Deutsche Gewölbe der Spätgotik*, Berlin 1958, pp. 79–80.

¹² Robert PESKAR, *Gotska arhitektura na Goriškem. Stavbarske delavnice (1460–1530) / Architettura gotica nel Goriziano. I «cantieri» (1460–1530)*, Nova Gorica 1999, pp. 82, 356–357.

je okoli let 1415–1425 (sl. 6).¹³ Sicer je Katja Žvanut izrazila določen zadržek glede tako zgodnje datacije, saj naj bi se kombinacija grbovne kompozicije grofov Celjskih na osrednjem sklepniku v prezbiteriju, ki ga sestavljajo poleg Žovneškega in Vovbrškega še grba Dalmacije (po letu 1405) in Ortenburžanov (po letu 1418), pojavila šele po pokneženju Celjskih leta 1436.¹⁴ A je zadnji pregled obočne konstrukcije pokazal, da je sklepnik sekundarno pritrjen na sečišče reber in bi zaradi tega lahko nastal kasneje kot sama arhitektura, saj se tudi stilno nekoliko razlikuje od ostalih sklepnikov. Med temi sta zanimiva še dva grba (tur in lev s krono), ki označujeta delež donacije gospodov Turjaških, a k zanesljivejši dataciji ne prispevata veliko.¹⁵ Bolj povedna v tem smislu je identifikacija gradbene skupine kamnosekov, ki izvirajo z gradbišča romarske cerkve na Ptujski Gori, s čimer se razkriva tudi stilno-formalno poreklo stavbnih oblik šentruperskega zvonika in prezbiterija.¹⁶ Čeprav vodilnih kiparjev iz ptujskogorske delavnice v Šentrupertu ni bilo, sta zanimiva poleg pojava obočnih shem zlasti angelska konzola v zakristiji, ki kaže odvisnost od t. i. Mojstra portalnih angelov in s tem stolnične delavnice sv. Vida v Pragi,¹⁷ in motiv konzol na zunanjem oporniku, katerega izvor je treba iskati v dunajski arhitekturi preko posredništva ptujskogorske delavnice.

¹³ Robert PESKAR, Šentruperska župnijska cerkev v srednjem veku, *Župnija Šentrupert. Zgodovinske osnove leta 1993. 1393–1993* (ed. Marko Kapus), Šentrupert 1993, pp. 86–92; Robert PESKAR, *Arhitektura in arhitekturna plastika okoli leta 1400 v Sloveniji*, Ljubljana 2005 (doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, tipkopis), pp. 101–104; Janez HÖFLER, Die Grafen und Fürsten von Cilli als Mäzene und Förderer der Kunst, *Sigismund von Luxemburg. Ein Kaiser in Europa. Tagungsband des internationalen historischen und kunsthistorischen Kongresses in Luxemburg* (Luxemburg, 8.–10. Juni 2015, edd. Michel Pauly – François Reinert), Mainz am Rhein 2006, pp. 343–347.

¹⁴ Katja ŽVANUT, Heraldične upodobitve Celjskih. Pomen grba pri uveljavljanju politične in družbene identitete Celjskih, *Zbornik mednarodnega simpozija Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja* (Celje, 27.–29. maj 1998, ed. Rolanda Fugger Germadnik), Celje 1999, p. 193: n. 11, in p. 198.

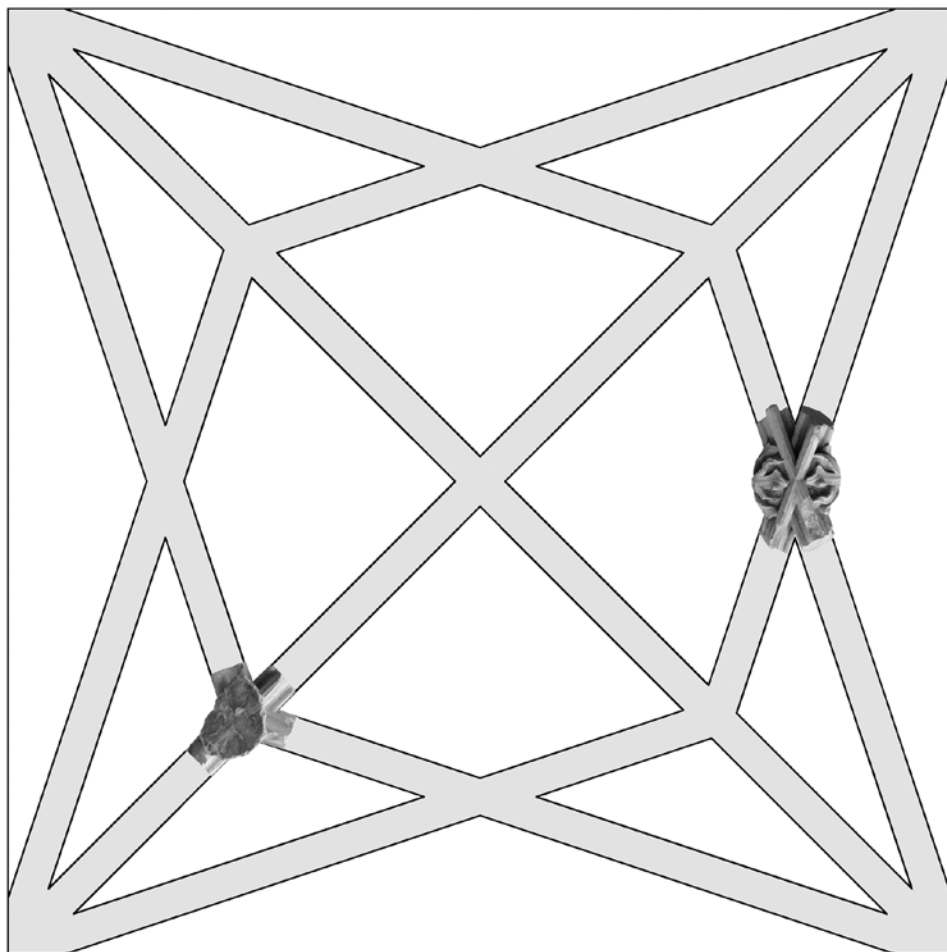
¹⁵ Kateremu od Turjaških bi pripisali donatorsko vlogo v Šentrupertu, še ni povsem gotovo. Posesti v Šentrupertu in njegovi okolici so posedovali tako člani glavne družinske veje Turjaških (glej delilno listino iz leta 1467 v: Matjaž BIZJAK – Miha PREINFALK, *Turjaška knjiga listin II. Dokumenti 15. stoletja*, Ljubljana 2009, p. 455: no. 324) kot tudi mlajša dolenjska veja (Miha PREINFALK, *Auerspergi. Po sledih mogočnega tura*, Ljubljana, 2005, pp. 65, 67). Ključ za rešitev tega vprašanja mogoče ponuja še drugi grb s podobo leva s krono, ki pa še skriva pravo identifikacijo. Doslej smo ga identificirali kot grb gospodov s Šumberka (PESKAR 1993, cit. n. 13, p. 91). Grb je namreč kasneje prešel v razširjeno grbovno kompozicijo Turjaških. Vendar takšna razlaga ni povsem zanesljiva (cf. PREINFALK 2005, cit. n. 15, p. 103). Da gre za starejši grb ene od družin, ki je bila prisotna na Dolenjskem daljši čas, priča slikarska upodobitev tega grba (rdeč lev na beli podlagi) na steni vzhodnega kraka križnega hodnika v tiškem samostanu iz 14. stoletja.

¹⁶ PESKAR 2011, cit. n. 9, pp. 110–111.

¹⁷ Podrobneje o tem: Robert PESKAR, Prague – Vienna – Ptujka Gora. The Origins of Forms in the Architecture around 1400 in Slovenia and the Problems of Authorship, *Art and architecture around 1400. Global and regional Perspectives* (edd. Marjeta Ciglencič – Polona Vidmar), Maribor 2012, pp. 232–238.

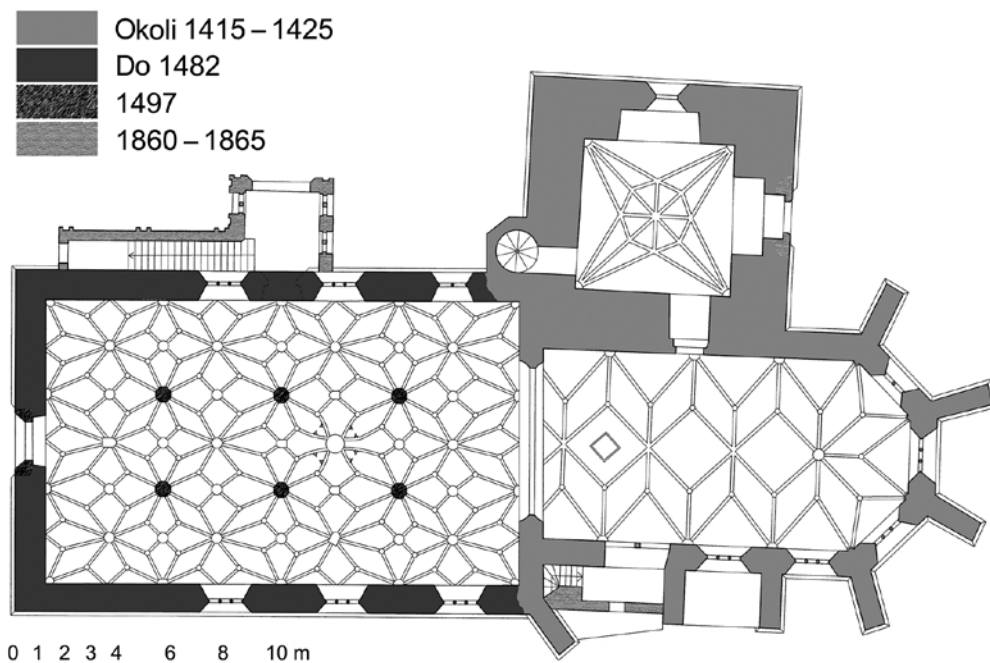
4. Celjski oltar, ok. 1400–1410. Ptujška Gora, cerkev Marije Zavetnice s plaščem

5. Rekonstrukcija obočne sheme nekdanjega oltarnega ciborija iz ž. c. sv. Kancijana v Kranju, ok. 1425

Za zdaj kaže, da bi ključno vlogo pri prenosu obravnavne obočne sheme lahko odigrala dunajska arhitektura, a je na Dunaju mogoče izpostaviti le en spomenik. To je cerkev Maria am Gestade z ladijskim obokom v obliki štirirogelne zvezde v kombinaciji s križno shemo in sredinskim oktogonom (sl. 7), ki bi ga morali v stilno-formalnem pogledu označiti celo kot razvitejšo stopnjo od naše, saj obsega štiri s temenskimi rombi povezane traveje. Večina starejših piscev se je glede datacije oboka zanašala na gradbeni napis na slavoločni steni iz leta 1414 in ga na podlagi tega označila kot prvi primer mrežaste obočne sheme v avstrijski arhitekturi.¹⁸

¹⁸ Günther BRUCHER, *Gotische Baukunst in Österreich*, Salzburg – Wien 1990, pp. 133–137.

6. Tloris ž. c. v Šentrupertu na Dolenjskem z vrisanimi gradbenimi fazami

Čeprav se napis tesno prilagaja prerezu oboka, pa so zadnje raziskave Elisabeth Hassmann in primerjave tovrstnih obočnih shem in njihovega izvora postavile uveljavljeno datacijo pod vprašaj.¹⁹ Še več, tudi ostale primere tovrstne obočne sheme, kot sta oboka frančiškanske cerkve in stolnice v Košicah na Slovaškem, nastale pod vplivi dunajske arhitekture, zadnje študije postavljajo šele v čas po sredini 15. stoletja.²⁰ Vendar pa o tem novejša analiza praške stolnice vzbujajo določene dvome. Tu mislimo na novo interpretacijo originalnega načrta št. 3 iz Stuttgarta, ki ga je Otto Kletzl davno tega datiral celo v zadnjo četrtino 14. stoletja,²¹ po novem pa je pripisan Petru iz Prachatic in časovno opredeljen pred letom 1420.²²

¹⁹ Elisabeth HASSMANN, *Meister Michael. Baumeister der Herzoge von Österreich*, Wien – Köln – Weimar 2002, pp. 321–339.

²⁰ HASSMANN 2002, cit. n. 19, pp. 326 ss.; cf. Jaroslav BUREŠ, On the Beginnings of Late Gothic Architecture in Slovakia, *Ars. Časopis. Ústavu dejín umenia Slovenskej akadémie vied*, II/1, 1968, pp. 92–104.

²¹ Otto KLETZL, *Planfragmente aus der deutschen Dombauhütte von Prag in Stuttgart und Ulm*, Stuttgart 1939, pp. 77 ss.

²² Jakub VÍTOVSKÝ, Petr z Prachatic – stavitel vídeňského a pražského dómu († 1429), *Ars. Časopis. Ústavu dejín umenia Slovenskej akadémie vied*, XXXVII/1–2, 2004, pp. 129–134.

Načrt iz Stuttgarta je v našem kontekstu pomemben z dveh vidikov, vsebinskega in zaradi avtorstva. Predstavlja fragment načrta obočnega sistema za srednjo in severno ladjo praške stolnice, pri čemer je obočna shema srednje ladje enaka tisti v ladji dunajske cerkve Maria am Gestade. Avtor načrta Peter iz Prachatic je od leta 1404 do 1429 vodil gradnjo cerkve sv. Štefana na Dunaju in skorajda istočasno, med letoma 1406 in 1420, tudi nadaljevanje gradnje stolnice sv. Vida v Prahi. Zato ni nobenega resnega zadržka, da ne bi ob teh dejstvih Petru iz Prachatic pripisali še gradnjo ladijskega oboka cerkve Maria am Gestade. Tesne povezave z delavnico sv. Štefana namreč kažejo tudi drugi stavbni členi, kot so fasada, krogovičja ladijskih oken in baldahin z visečimi konzolami.²³ Za nameček so dotacije za gradnjo cerkve Maria am Gestade najbolj intenzivne v prvih dveh desetletjih 15. stoletja, pri čemer so od leta 1418 namensko določene še za izdelavo vitrajev, kar bi lahko pomenilo zaključno fazo izgradnje ladje, in od leta 1426 (do 1429) za dokončanje gradnje zvonika.²⁴

Vendar iz doslej zapisanega ne smemo zaključiti, da sta pojav in razširitev obravnavane obočne sheme vezana izključno na delovanje in vpliv stavbarja Petra iz Prachatic. Kot najstarejši zanesljivo datirani primer oboka v obliki štirirogeljne zvezde v kombinaciji s križno predstavlja obok križnega hodnika v Worcesteru v Angliji, datiran v leto 1372.²⁵ Zametki podobnih zvezdastih obokov pa na celini prvič nastopajo v pruski arhitekturi 14. stoletja, na katero naj bi angleška arhitektura nedvomno vplivala. Zato so izvor tega tipa obokov nekateri pisci iskali predvsem v angleški arhitekturi.²⁶ Po drugi strani bi bile variacije obravnavanega oboka lahko posledica lastnega razvoja obočnih shem, v katerem so imeli pomembno mesto pruski in deloma šlezijski primeri.²⁷ Določeno vlogo bi lahko odigrala tudi praška stolnična delavnica pod vodstvom Petra Parlerja in njegovih neposrednih naslednikov, čeprav na prvi pogled v njihovem opusu posebej zgovornih primerov ne

²³ Cf. Marlene ZYKAN, Zur Identifizierung eines gotischen Gewölberisses in der Wiener Sammlungen, *Mitteilungen der Gesellschaft für vergleichende Kunstforschung in Wien*, XXV/3, 1973, p. 18; Richard NĚMEC, Peter von Prachatitz als Urheber des Wiener Planes Inv. Nr. 16 817. Eine Typus- und Motivanalyse, in: *Ars. Časopis Ústavu dějin umění Slovenské akademie věd*, XXXVII/1–2, 2004, pp. 104–108.

²⁴ Jutta SCHEY, *Die Bedeutung der Kirche Maria am Gestade für die Patronatsherren im Hoch- und Spätmittelalter*, Wien 2012 (diplomsko delo, Universität Wien, tipkopis), pp. 91–93, 139–176.

²⁵ HASSMANN 2002, cit. n. 19, p. 326.

²⁶ CLASEN 1958, cit. n. 11, pp. 79–80; Henning BOCK, Der Beginn spätgotischer Architektur in Prag (Peter Parler) und die Beziehungen zu England, *Wallraf-Richartz-Jahrbuch*, XXIII, 1961, pp. 191–210.

²⁷ HASSMANN 2002, cit. n. 19, pp. 326 ss.

7. Pogled na obok iz okoli leta 1414. Dunaj, cerkev Maria am Gestade

poznamo. Edini primer, zanimiv za našo obočno shemo, bi utegnil biti ne več ohranjeni obok pritličja zvonika praške stolnice, to je obok Hasenburške kapele. Kapela je bila v veliki meri dokončana okoli leta 1400, verjetno v času, ko je delavnico vodil Vencelj Parler, medtem ko za obok čas nastanka ni povsem jasen. Jakub Vítovský ga je postavil v drugo desetletje 15. stoletja in ga pripisal Petru iz Prachatic. Obok se je od našega tipa razlikoval po oktogonalni ali zvezdasti odprtini v temenu obočka, tako da so se diagonalna rebra viličasto razcepila in oblikovala osemroogeljni motiv.²⁸ Zato je do neke mere primerljiv celo z obočno shemo južnega zvonika dunajske stolnice, ki je sicer zaradi določenih sprememb med gradnjo, ko je vodenje gradnje prevzel Vencelj Parler (okoli 1400–1404), izveden precej poenostavljeno in ne brez zadreg.²⁹ Večina ostalih primerljivih izvedb je datiranih v zrelo 15. stoletje, zaradi česar je Elizabeth Hassmann tudi ladijski obok v cerkvi Maria am Gestade

²⁸ Dobroslav LÍBAL – Pavel ZAHRAĐNÍK, *Katedrála Svatého Víta na Pražském hradě*, Praha 1999, pp. 150–153.

²⁹ Johann Josef BÖCKER, *Der Wiener Stephansdom als Sinnbild für das Haus Österreich*, Salzburg – Wien – München 2007, pp. 105–116.

postavila šele v čas okoli 1440–1450,³⁰ česar pa, kot smo že omenili, finančne dotacije za gradnjo cerkve ne podpirajo.

Žal pri teh interpretacijah ni bilo upoštevano slovensko gradivo, zlasti ne že omenjena različica oboka v zvoniku župnijske cerkve v Šentrupertu, ki bi glede izvora tega tipa obokov in tudi datacije utegnila odigrati pomembnejšo vlogo. Zaradi praškega in deloma dunajskega karakterja stilno-formalnih prvin stavbnih elementov, kot so zvezdasto-rombasta obočna shema, profilacija reber in motiv sluznikov na oporniku, ki je v Šentrupertu odraz delovanja ptujskogorske delavnice, bi namreč izvor skorajda morali iskati v Pragi ali na Dunaju.³¹ Z vidika funkcije in konstrukcije se seveda šentrupeški obok zakristije razlikuje od številnih evropskih primerov, saj gre le za eno obočno polo oziroma manjši prostor kvadratnega tlorisa, medtem ko je imel projektant v vzdolžno usmerjeni ladji dunajske cerkve Maria am Gestade drugačne konstrukcijske zahteve, pogojene s prostorskim učinkovanjem. Zato ni presenetljivo, da je dunajska izvedba v smislu poznogotskih mrežastih obokov na temenu obogatena s kitastim motivom, ki smo ga na Dunaju spoznali že leta 1395 v praško vplivani cerkvi nemškega viteškega reda. Tako torej ne bi bilo nemogoče, da bi ladijski obok cerkve Maria am Gestade lahko nastal še pred letom 1414, vendar bi ga ne mogli pripisati mojstru Mihaelu kot začetniku gradnje, temveč stolnični delavnici pod vodstvom Petra s Prahatic, ki je dokončala cerkev in v okviru katere je bila najkasneje leta 1440 v ladji sv. Štefana zasnovana še razvitejša stopnja zvezdastega oboka.

Čeprav se s temi ugotovitvami že nekoliko dotikamo vprašanja datacije kranjskega ciborija, še vedno ostaja nekaj odprtih vprašanj glede njegove izvirne podobe. Namreč motiva obeh sklepnikov, prvi v obliki grbovnega ščitka z naslikanim oker (zlatim) križem na modrem ozadju in drugi s pelinovim listjem, dovolj nazorno kažeta, da so morali biti tudi ostali sklepniki podobno oblikovani. Vendar so brez dodatnih najdb vsakršne domneve o ikonografski motiviki ostalih sklepnikov zgolj ugibanja. Sklepnik s pelinovimi listi sicer namiguje na Marijansko vsebino, o čemer bomo še govorili, toda to je prešibak indic. Je pa sklepnik zanimiv s tipološkega vidika, saj različice rastlinskega sklepnika, pri katerem listje raste iz strani reber in objema njihovo sečišče, pri nas drugod ne poznamo. Od kod izvirata ta tip, bi težko rekli z gotovostjo, vsekakor pa sta omembe vredna dva primera. Prvega predstavljajo sklepniki kornega oboka praške stolnice, drugega pa sklepni-

³⁰ HASSMANN 2002, cit. n. 19, p. 337.

³¹ Podrobneje o povezavah glej: PESKAR 2011, cit. n. 9, pp. 96–107 in PESKAR 2012, cit. n. 17, pp. 230–237.

ki oboka Katarinine kapele pod južnim zvonikom dunajske stolnice. Praški obok je bil zgrajen do leta 1385,³² obok dunajske Katarinine kapele pa do leta 1395,³³ se pravi tako kot bližnja cerkev nemškega viteškega, kjer na oboku zasledimo isti tip sklepnikov. Oba dunajska primera zaznamujejo praške stilno-formalne prvine, s čimer se na nek način prejkone kaže tudi poreklo. Po drugi strani pa razmeroma kompleksen profil kranjskih reber, kakršnega v skorajda enaki obliki poznamo pri rebrih ladijskega oboka in zahodne empore dunajske cerkve Maria am Gestade, zgrajene do leta 1414,³⁴ znova bolj govori v prid dunajskega posredništva, kar potrjuje še nekaj indicev.

Prvo oporno točko predstavlja odgovor na vprašanje o naročniku kranjskega ciborija. Kot smo že ugotovili,³⁵ bi kazalo sklepnik s križem na modrem ozadju identificirati kot del emblema tedanjega kranjskega župnika Kolomana de Manswerd († 1434), kakršnega poznamo na njegovem nagrobniku iz leta 1434 (sl. 8)³⁶ in v Kranjskem misalu (fol. 198v),³⁷ ki ga je Koloman leta 1412 daroval Marijine-mu oltarju (sl. 9).³⁸ Obenem s tem rokopisom je kranjski župnijski cerkvi daroval še Biblijo in rokopis Moralia in Job iz leta 1410. O župniku Kolomanu, ki je izhajal iz rodu ministerialov iz Mannswörtha pri Schwechatu blizu Dunaja, je veliko znanega, zato njegovih številnih funkcij, ki so prinašale denar, a tudi vrsto težav, ne bomo ponovno navajali.³⁹ V obravnavanem kontekstu je namreč pomembna predvsem njegova vloga mecena oziroma njegove povezave z dunajskim umetnostnim prostorom. Leta 1426 je dal zgraditi novo župnišče v Kranju, kmalu za tem pa je nadaljeval okoli leta 1413 začeto gradnjo nove župnijske cerkve. Čeprav so gradnjo novega prezbiterija okoli leta 1413 poverili t. i. celjski delavnic, ki je v tistem času za grofa Hermana II. Celjskega gradila tudi kartuzijo Pleterje, in gradnjo ladijske lupine ter zvonika verjetno po letu 1426 nasledstvu ptujskogor-

³² Barbara BAUMÜLLER, *Der Chor des Veitsdomes in Prag. Die Königskirche Kaiser Karls IV.*, Berlin 1994, p. 19.

³³ BÖCKER 2007, cit. n. 29, p. 108.

³⁴ Cf. Richard PERGER – Walther BRAUNEIS, *Die mittelalterlichen Kirchen und Klöster Wiens*, Wien 1977, p. 283. Zahodna empore »parkirchen« se skupaj z oltarji sv. Nikolaja in sv. Katarine prvič v virih navaja septembra leta 1414 in z oltarjem sv. Antona decembra leta 1418 (ZYKAN 1973, cit. n. 23, p. 19; n. 7; SCHEY 2012, cit. n. 24, pp. 159, 164).

³⁵ PESKAR – SAGADIN 2017, cit. n. 3, pp. 166–169.

³⁶ PESKAR – SAGADIN 2017, cit. n. 3, pp. 161–164.

³⁷ Nadškofjski arhiv Ljubljana (NŠAL), ŠAL, rkp. 11.

³⁸ Gorenjski muzej Kranj (GMK), izvirna listina, 1412, februar, 2 – SI GMK, L 17.

³⁹ Cf. PESKAR – SAGADIN 2017, cit. n. 3, pp. 161–169.

ske delavnice, njegov okus in povezave ilustrirajo predvsem navedeni rokopisi. Analize namreč kažejo, da je dva (Kranjski misal in knjigo Moralia in Job) začel kopirati in iluminirati knjižni slikar Heinrich Aurhaym, ki je v prvih dveh desetletjih 15. stoletja izpolnjeval naročila predvsem za avstrijskega nadvojvodo Ernesta Železnega.⁴⁰

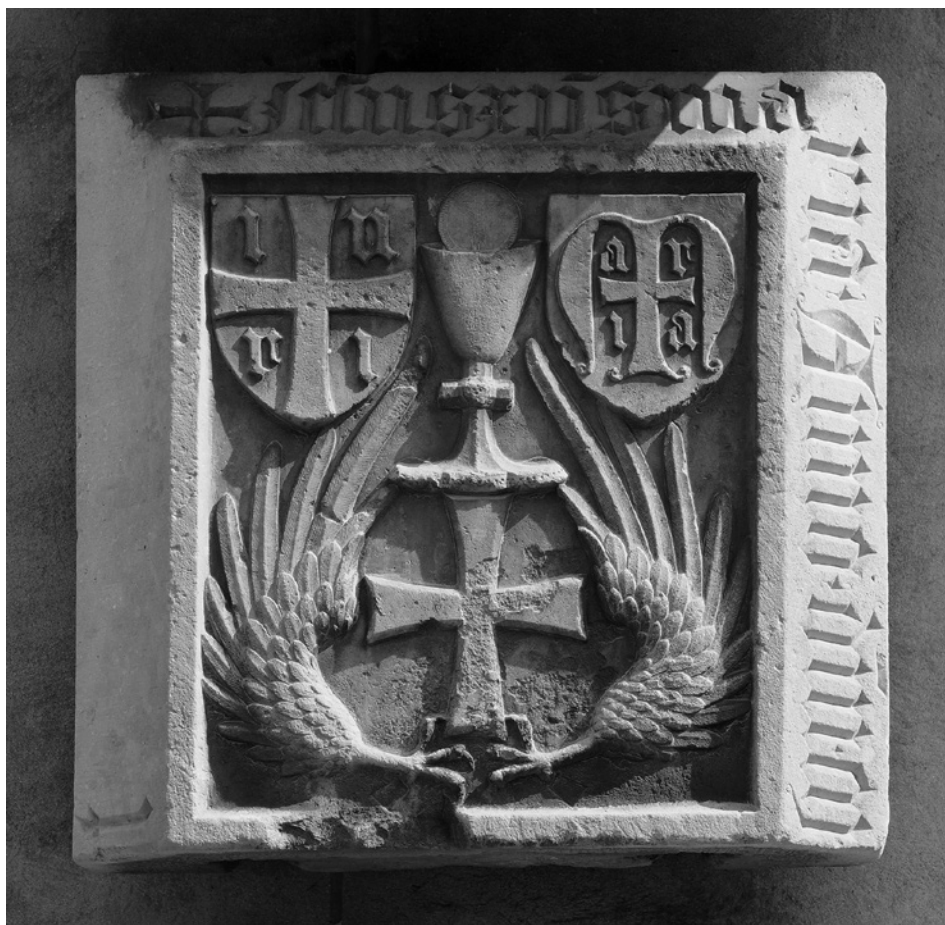
Drugi indic za morebitne tesnejše povezave z dunajsko gradbeno produkcijo predstavlja neposreden delež enega od kamnosekov s tedanje Kranjske na gradbišču dunajskega sv. Štefana, in sicer v času, ko sta gradnjo vodila Peter iz Prachatic (1404–1429) in njegov naslednik Hans iz Prachatic (1429–1435). V računskih knjigah dunajske stolnice je bil v letih 1420–1421, 1426–1427 in 1429–1431 med drugim izpričan neki Hans Krainer (Krainer, Kroner, Kraner, Krainner, Kraynn).⁴¹ Delovanje Janeza Kranjskega je bilo na Dunaju verjetno najprej vezano na njegovo učno potovanje ali začetniška dela, saj je bil sprva za posamezne klesane kose in njihovo vzdavo plačan kot skromni kamnosek, v poznejših letih pa je bil v obračunih naveden takoj za mojstrom (vendar ne kot palir) z razmeroma visokim plačilom (le malenkost manj kot glavni mojster).⁴² Vse to pomeni, da je v tretjem desetletju 15. stoletja na Dunaju deloval eden od kranjskih kamnosekov, ki je bil v domači deželi gotovo usposobljen prevzeti tudi zahtevnejša naročila, po drugi strani pa je poznal aktualne stavbne oblike in novosti v pomembnih umetnostnih središčih. Žal nas arhivsko gradivo o imenih in atribucijah za konkretne spomenike v Sloveniji pušča na cedilu, saj se edini za zdaj znani gradbenik z imenom Hans oziroma Janez omenja le v Škofji Loki konec 14. stoletja.⁴³ Le v zvezi z dodatnimi povezavami z dunajskim prostorom in morebitnimi predstavniki naročnikov je treba opozoriti

⁴⁰ France STELÈ, Srednjeveška umetnost v Kranju, in: Josip Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, Kranj 1939, pp. 139–142; Nataša GOLOB, Gregor Veliki. Moralia in Iob, *Gotika v Sloveniji* (Ljubljana, Narodna galerija, 1. 6.–1. 10. 1995, ed. Janez Höfler), Ljubljana 1995, pp. 362–363; Nataša GOLOB, Misale aquileiense (»Kranjski misal«), *Gotika v Sloveniji* (Ljubljana, Narodna galerija, 1. 6.–1. 10. 1995, ed. Janez Höfler), Ljubljana 1995, p. 363; Nataša GOLOB, Aurhaymovi fragmenti Klosterneuburške evangeljske pripovedi, *Patriae et orbi. Essays on Central European Art and Architecture / Študije o srednjeevropski umetnosti. Festschrift in Honour of Damjan Prelovšek / Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (edd. Ana Lavrič – Franci Lazarini – Barbara Murovec), Ljubljana 2015, pp. 423–435. Za izčrpno navedbo literature o rokopisu glej: Stanko KOKOLE, Jobova podoba v rokopisu Morali Gregorija Velikega iz Kranja, *Gotika v Sloveniji. Nastajanje kulturnega prostora med Alpami, Panonijo in Jadranom. Akti mednarodnega simpozija* (Ljubljana, Narodna galerija, 20.–22. oktober 1994, ed. Janez Höfler), Ljubljana 1996, pp. 371 ss.

⁴¹ Karl UHLIRZ, *Die Rechnungen des Kirchenmeisteramtes von St. Stephan zu Wien*, I, Wien 1901–1902, pp. 126 ss.; Karl UHLIRZ, *Die Rechnungen des Kirchenmeisteramtes von St. Stephan zu Wien*, II, Wien 1901–1902, pp. XXVII, 516–517.

⁴² UHLIRZ 1901–1902, I, cit. n. 41, pp. 212 ss.

⁴³ Milko KOS, O imenih in osebah nekaterih umetnikov na Slovenskem v srednjem veku, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. s. V–VI, 1959, p. 296.

8. Del nagrobnika župnika Kolomana iz leta 1434. Kranj, ž. c. sv. Kancijana

še na dejstvo, da je bilo na dunajski univerzi med letoma 1415 in 1450 vpisanih več kot deset študentov iz Kranja.⁴⁴

Do sedaj zapisane ugotovitve odpirajo nadaljnja vprašanja o rekonstrukciji kranjskega ciborija, njegovi dataciji, njegovi prvotni lokaciji in ne nazadnje o njegovi usodi, zato bi kazalo odgovore iskati še v arhivskem gradivu in pa okoliščinah odkritja fragmentov. Ti so bili, kot smo že omenili, najdeni kot gradivo za obzidavo enega od baročnih grobov v južni ladji, na dan pa so prišli ob arheoloških raziskavah leta 1984. Vendar natančnejša datacija groba žal ni bila možna, saj v njem ni bilo nobenih časovno opredeljivih pridatkov. Zaradi tega se bomo morali v zvezi

⁴⁴ Anton OŽINGER, *Slovenski študenti na dunajski univerzi v poznem srednjem veku (1365–1518)*, Ljubljana 1974 (diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, tipkopis), pp. 90 ss.

z zastavljenimi vprašanji opreti na druge vire. Župnik Koloman je bil goreč častilec Marije in Kristusa, kar je razvidno že iz njegovega emblema, ki ga v določeni meri pojasnjuje še začetek napisa na njegovem nagrobniku.⁴⁵ Zato glede lokacije ciborija najprej pomislimo na Marijin oltar, ki mu je Koloman leta 1412 podaril dragoceni Kranjski misal (messpuch zu dem frau alter),⁴⁶ pa tudi pelinovo listje bi se lahko navezovalo na Marijansko vsebino. Oltar z Marijino bratovščino, ki je z njim upravljala, se v listinah večkrat omenja, vendar je zanimiva predvsem ena, listina iz leta 1425, s katero je oglejski patriarh Ludovik bratovščini Matere božje potrdil 40 dni odpustkov, ki jih ji je podelil že pičenski škof Gregor.⁴⁷ V listini so poleg splošnih določb zanimivi zlasti opazka glede pozicije oltarja, to je »in altari eiusdem beate Marie virginis in ecclesia sancti Canciani ibidem in medio sito«, ki prejkone govori o lokaciji oltarja v sredini cerkve, ter določila glede odpustkov, in sicer za tiste, ki bodo darovali za svečavo, knjige, liturgično posodje, okrasje in ostalo potrebno oziroma za tiste, ki bodo obiskali in zmolili določeno število molitev na v listini naštete praznike.⁴⁸

Ali se listina iz leta 1425 kakorkoli navezuje na gradnjo oziroma postavitve ciborija, seveda ni mogoče reči z gotovostjo, toda takšne podelitve odpustkov so zelo pogosto povezane s pridobivanjem sredstev za tovrstna dela. Čas okoli leta 1425 bi bil spričo pojava obočne sheme ciborija v slovenskem in evropskem prostoru ter vseh ugotovljenih povezav povsem mogoč in realen, še posebej, ker vsi indici kažejo tudi na vidnejšo donatorsko vlogo župnika Kolomana († 1434), čeprav je v listini izpostavljena le bratovščina. V listini navedeno domnevno lokacijo sredi cerkve prav tako potrjuje vizitacija ljubljanskega škofa Rinalda Scarlichija v letih 1631 in 1632,⁴⁹ v kateri navaja, da je sicer Marijin oltar (v vizitaciji naveden takoj za glavnim oltarjem) sredi cerkve (altare est in medio ecclesiae) nekoliko pomaknjen ali celo naslonjen na bržčas jugovzhodni steber (pri koru), kjer je bil tudi krstni kamen. Še vedno je bila pri oltarju Marijina bratovščina, služba božja je bila v pristojnosti župnika, ki mu je ta pravica najverjetneje pripadala že v srednjem veku. Toda

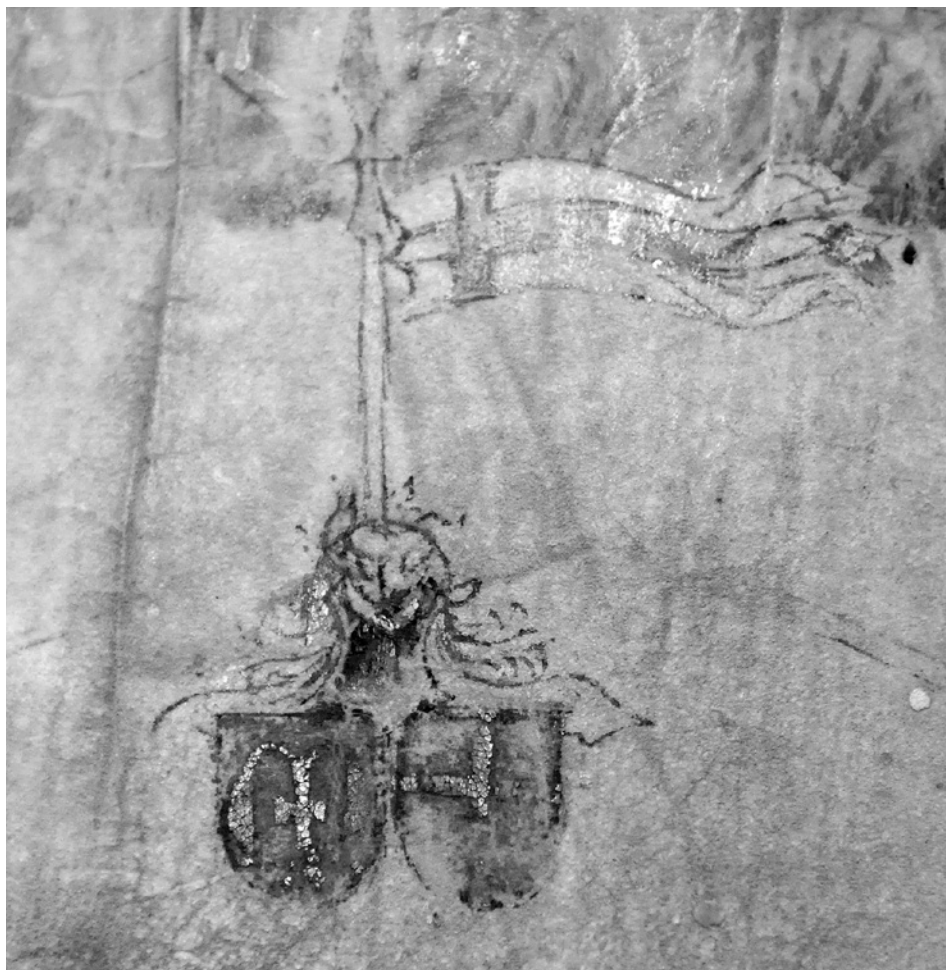
⁴⁵ Napis se glasi: »+ Iesus et p[ro] s[ancta] maria • Anno • d[omi]ni • m° • cccc° xxx° iii° • venerabilis • vir • d[omi]n[u]s • c... ..s • mo[n]tis s[an]c[t]i • v[ir]gilis • et • h[uius] eccl[es]ie • pleban[us] • obiit«.

⁴⁶ GMK, SI GMK, L 17, 1412, februar, 2.

⁴⁷ GMK, SI GMK, L 20, 1425, april, 13.

⁴⁸ Za prepis listine glej: Franc KOMATAR, Kranjski mestni arhiv, *Jahresbericht des k. k. Kaiser-Franz-Joseph-Gymnasiums in Krainburg. Für das Schuljahr 1912/13*, Krainburg 1913, pp. 21–22: doc 20.

⁴⁹ Ana LAVRIČ, Ljubljanska škofija v vizitacijah Rinalda Scarlichija 1631–1632, *Acta ecclesiastica Sloveniae*, 12, 1990, pp. 154 ss.

9. Kranjski misal, grba z Marijinim monogramom in križem kot emblem župnika Kolomana (fol. 198v). Nadškofijski arhiv Ljubljana, Škofijski arhiv Ljubljana, rkp. 19.

iz nadaljnega besedila je razvidno,⁵⁰ da so oltar na sredini že odstranili oziroma premaknili ter združili z oltarjem sv. Trojice, kar bi lahko pomenilo, da ob vizitaciji vsaj ciborij (če ne kar celota) ni več stal. To je mogoče posredno razbrati tudi iz vizitacije iz leta 1641, ko škof Buchheim od nekdanjih 12 ali 13 oltarjev v cerkvi našteva le sedem.⁵¹ Bolj natančna je vizitacija škofa Žige Krištofa Herbersteina iz leta 1684, v kateri kot tretjega po vrsti na listni (južni) strani omenja oltar Device

⁵⁰ LAVRIČ 1990, cit. n. 49, p. 156.

⁵¹ NŠAL, KAL, fasc. 23/8, viz. 1641.

Marije in sv. Trojice.⁵² Opisuje ga kot starega in pozlačenega, podoba Device Marije je bila v sredini, zgoraj je videl naslikano sv. Trojico na platnu in povsem na vrhu kip Marijinega kronanja. Drugih značilnosti ne navaja, kar velja tudi za ostale stranske oltarje. Potemtakem lahko rečemo, da so stari oziroma gotski Marijin oltar sredi cerkve, katerega sestavni del je bil najverjetneje prav obravnavani ciborij, najkasneje v zgodnjem 17. stoletju odstranili oziroma na novo postavili, posamezne dele starega oltarja pa porabili kot gradbeni material, ki je delno prišel na dan ob arheoloških raziskavah leta 1984.

Za konec našega sestavka si lahko dovolimo še eno premiso. Domnevni položaj srednjeveškega Marijinega oltarja sredi cerkve, in sicer pod Marijinim sklepnikom (nastal z obokanjem po letu 1452) tik pred slavolokom, bi lahko narekoval tudi določene vzporednice z drugimi primeri tovrstnih oltarjev v Sloveniji, zlasti s Celjskim oltarjem v ladji romarske cerkve na Ptujski Gori (sl. 4) iz zgodnjega 15. stoletja in edinim in situ ohranjenim oltarnim ciborijem v ladji cerkve sv. Primoža in Felicijana nad Kamnikom, ki je resda pol stoletja mlajši od kranjskega. Kot smo že uvodoma poudarili, oba primera pripadata osnovnemu tipu ciborijev, ki ga sestavljajo štirje stebri, ki nosijo kockast nastavek kvadratnega tlorisa kot lupino oboka z bolj ali manj komplicirano shemo reber. Ostali detajli niso merodajni, saj se že s tem s precejšnjo verjetnostjo razkriva nekdanji tip kranjskega ciborija in posledično njegov okvirni videz.

Viri ilustracij: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Robert Peskar (1, 2, 6, 8); osebni arhiv avtorja (3, 5, 7, 9); Matjaž Učakar (4)

⁵² NŠAL, ŠAL/ VIZ, fasc. 3, 1684–1686, viz. 5, 1684, p. 539. Tudi vizitacija škofa Buchheima iz leta 1641 od nekdanjih 12 ali 13 oltarjev našteva le 7 oltarjev.

Fragmente des gotischen Ziboriums aus Kranj

ZUSAMMENFASSUNG

Die Fragmente eines gotischen Gewölbesystems, die 1984 im Zuge archäologischer Forschungen in der Pfarrkirche St. Kanzian in Kranj (ehem. Krainburg) entdeckt wurden, wurden während der Erstellung der Kirchenmonografie (2017) detaillierter als Reste des Wölbungssystems eines ehemaligen Baldachinaltars bzw. Ziboriums definiert und mit dem Baueifer des ehemaligen Pfarrers Koloman de Manswerd († 1434) in Zusammenhang gebracht. Obwohl es sich dabei nur um zwei Schlusssteine und zwei Rippenfragmente handelt, konnte anhand des Rippenverlaufs das ursprüngliche Gewölbeschema des Ziboriums verlässlich rekonstruiert werden, und zwar in Form eines vierzackigen Sterns in Verbindung mit einem Kreuzrippengewölbe, der im deutschen Sprachraum als Knickrippenstern bezeichnet wird.

Die Ausführung beider Schlusssteine ist von außerordentlicher Qualität und somit in Slowenien nur mit Werken der Bauhütte von Ptujška Gora (ehem. Maria Neustift) gleichzustellen, die um 1400 von einem Steinmetz aus dem Kreis der Söhne oder besten Mitarbeiter von Peter Parler geleitet wurde. Die hohe Qualität sowie andere Umstände werfen Fragen über Auftraggeber, kunsthistorische Verbindungen und Datierung auf. Als Erstes ist zu erkennen, dass der Schlussstein mit goldenem Kreuz auf blauem Hintergrund jenem aus dem Messbuch von Kranj gleicht, das Pfarrer Koloman 1412 für den Marienaltar in der Kirchenmitte stiftete. Für den Altar sowie die Altarverzierungen wurden 1425 Ablässe gewonnen, die indirekt auf eine ungefähre Entstehungszeit des Ziboriums deuten dürften. Zugleich wird die Entstehung des Ziboriums durch den Baueifer des Pfarrers Koloman in Verbindung gebracht, da sein Wappen mit einem Kreuz als Teil eines Emblems auch auf seinem Grabstein von 1434 zu finden ist. Bedeutsam ist auch das relativ frühe Vorkommen des Gewölbeschemas, das fast zur Gänze dem Gewölbeschema im Glockenturm der Pfarrkirche in Šentrupert na Dolnjškem (ehem. Sankt Ruprecht) gleicht, einem Werk der Steinmetze aus der Bauhütte von Ptujška Gora um 1415–1425. Das frühe Vorkommen dieses Gewölbeschemas in Šentrupert und Kranj könnte möglicherweise zur Lösung des Datierungsproblems beim Gewölbe in der Wiener Kirche Maria am Gestade beitragen, die mit dem Betrieb der Wiener Bauhütte unter der Leitung von Peter von Prachatitz in Zusammenhang gebracht werden sollte. Damalige zweckbestimmte Schenkungen lassen darauf schließen, dass der Baumeister das Gewölbe bereits um 1414 hätte bauen können. Auch aufgrund der verhältnismäßig seltenen Rippenprofilierung und der Schlusssteinform, mit Beifußblättern verziert, sind enge Parallelen zur Architektur im kunstgeschichtlichen Raum Wiens (Kirche Maria am Gestade) zu suchen. Ein weiteres wichtiges Indiz für die Verbindung mit der Wiener Bauproduktion ist der Aufenthalt eines Steinmetzes aus dem ehemaligen Herzogtum Krain auf der Baustelle des Wiener Stephansdoms, und zwar zur Zeit der Baumeister Peter von Prachatitz (1404–1429) und seines Nachfolgers Hans von Prachatitz (1429–1435). In den Rechnungsbüchern des Stephansdoms ist in den Jahren 1420–1421, 1426–1427 und 1429–1431 unter anderem die Erwähnung

eines gewissen Hans Krainer belegt. Andererseits sollten auch Kolomans Herkunft (Mannswörth bei Schwechat) und sein kunsthistorischer Geschmack in Betracht gezogen werden. Den Letzteren bezeugen zwei Manuskripte, die Koloman beim Wiener Manuskriptmaler Heinrich Auerhaym in Auftrag gab und zusammen mit der Bibel 1412 der Pfarrkirche von Kranj stiftete.

[PESKAR 2] Sklepnik oboka nekdanjega oltarnega ciborija iz ž. c. sv. Kancijana v Kranju, okoli 1425.
Kranj, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Kranj

[PESKAR 9] Kranjski misal, grba z Marijinim monogramom in križem kot emblem župnika Kolomana (fol. 198v). Nadškofijski arhiv Ljubljana, Škofijski arhiv Ljubljana, rkp. 19.

Avtorji / Authors

RED. PROF. DR. MATEJ KLEMENČIČ

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
SI-1000 Ljubljana
matej.klemencic@ff.uni-lj.si

DOC. DR. STANKO KOKOLE

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
SI-1000 Ljubljana
stanko.kokole@ff.uni-lj.si

DR. PRIMOŽ LAMPIČ

Muzej za arhitekturo in oblikovanje
Grad Fužine
Pot na Fužine 2
SI-1000 Ljubljana
primoz.lampic@mao.si

DOC. DR. KATJA MAHNIČ

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana
katja.mahnic@ff.uni-lj.si

VALENTINA PAVLIČ

Oddelek za likovno pedagogiko
Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani
Kardeljeva ploščad 16
SI-1000 Ljubljana
Valentina.Pavlic@pef.uni-lj.si

DOC. DR. ROBERT PESKAR

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Metelkova 4
SI-1000 Ljubljana
robert.peskar@zvkd.si

MATEVŽ REMŠKAR

Rimska c. 11a
SI-1358 Log pri Brezovici
matevz.remskar@gmail.com

MAG. MARIJAN RUPERT

Zbirka rokopisov, redkih in starih tiskov
Narodna in univerzitetna knjižnica
Turjaška 1
SI-1000 Ljubljana
marijan.rupert@nuk.uni-lj.si

URŠKA SUHADOLC

Ulica Emila Adamiča 43
SI-1356 Dobrova
suhadolc_ursa@hotmail.com

AJDA ŠEME

Rakuševa ul. 12
SI-1000 Ljubljana
seme.ajda@gmail.com

DOC. DR. DAMIR TULIĆ

Odsjek za povijest umjetnosti
Filozofski fakultet Sveučilište u Rijeci
Slavka Krautzeka bb
HR-51000 Rijeka
dtulic@uniri.hr

SARA TURK

Oddelek za umetnostno zgodovino
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana
sara.turk@ff.uni-lj.si

Sinopsisi / Abstracts

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Robert PESKAR, Fragmenti gotskega ciborija iz Kranja

Ključne besede: ciborij, gotska arhitektura, »Knickrippenstern«, Peter iz Prachatic, stolnica sv. Vida v Pragi, stolnica sv. Štefana na Dunaju, cerkev Maria am Gestade na Dunaju, kamnosek Hans Krainer

Prispevek obravnava fragmente gotskega ciborija, najdene ob arheoloških raziskavah v župnijski cerkvi sv. Kancijana v Kranju leta 1984. Povezati jih je mogoče z gradbeno vne-
mo nekdanjega župnika Kolomana de Manswerd († 1434), umetnostno pa predvsem z du-
najsko arhitekturo in praškimi vplivi. Čeprav gre za skromne fragmente, je bilo mogoče
zanesljivo rekonstruirati prvotno obočno shemo ciborija, v nemški terminologiji znani
kot »Knickrippenstern«. Datacija ciborija okoli leta 1425 in razmeroma zgoden pojav
skorajda enake obočne sheme v zvoniku župnijske cerkve v Šentrupertu na Dolenjskem,
delo kamnosekov iz ptujskogorske delavnice iz časa okoli 1415–1425, bi lahko razrešila
tudi problem datacije oboka dunajske cerkve Maria am Gestade.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Robert PESKAR, Fragments of a Gothic Ciborium from Kranj

Keywords: canopy, gothic architecture, "Knickrippenstern", Peter from Prachatic, cathedral of St. Vitus in Prague, cathedral of St. Stephan in Vienna, church Maria am Gestade in Vienna, Hans Krainer, the stonemason

The article examines the fragments of a Gothic ciborium found in the course of archaeo-
logical research at the St Cantianus Parish Church in Kranj in 1984. The fragments can
be linked to the enthusiasm for construction of the former priest Koloman de Manswerd
(† 1434), while from an artistic standpoint they can be associated with Viennese archi-
tecture and influences from Prague. Even though the preserved fragments are scarce, it
was possible to reliably reconstruct the initial vault scheme of the ciborium, referred to
in German terminology as the Knickrippenstern. The ciborium's dating of around 1425
and the relatively early occurrence of a nearly identical vault scheme in the belfry of the
parish church in Šentrupert na Dolenjskem—the work of stonemasons from the Ptujška
Gora masons' guild from around 1415–1425, might also resolve the issue of dating the
vault at the Maria am Gestade Church in Vienna.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Matevž REMŠKAR, Poslikave v cerkvi sv. Marjete na Gradišču pri Lukovici in Mojster Kranjskega oltarja

Ključne besede: stensko slikarstvo, Gradiški mojster, Gradišče pri Lukovici, Mojster Kranjskega oltarja, Sv. Primož

Pred nekaj leti odkrite in restavrirane poslikave v cerkvi sv. Marjete na Gradišču pri Lu-
kovici kažejo močne vplive cikla pohoda in poklona iz cerkve sv. Primoža in Felicijana na
Sv. Primožu, vidne pa so tudi povezave s Kranjskim oltarjem in Tuhinjskima reliefoma.
Spoznanja, ki jih prinaša analiza poslikav na Gradišču, potrjujejo starejšo tezo, da lahko

Kranjski oltar in poslikave na Sv. Primožu pripišemo istemu mojstru ter slikarja identificiramo z mojstrom Vidom, čigar učenec bi lahko bil Gradiški mojster.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Matevž REMŠKAR, Murals in the Church of St. Margaret in Gradišče pri Lukovici and the Master of the Altar of Krainburg

Keywords: mural painting, Master of Gradišče, Gradišče pri Lukovici, Master of the Krainburg Altar, Sv. Primož

Revealed and restored a few years ago, the mural paintings in the church of St. Margaret in Gradišče pri Lukovici show the strong influences of the cycle of Journey and Adoration of the Magi in the church of St. Primus and Felician on Sv. Primož. Connections with the Krainburg Altar and Tuhinjski reliefs are also evident. The findings of the analysis of murals on Gradišče confirm the older thesis that the Master of the Krainburg Altar was also an author of the murals on Sv. Primož and can be identified with master Vid, whose student could be the Master of Gradišče.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Urška SUHADOLC, Dolničarjeva Curia Labacensis – načrt za prenovu ljubljanske mestne hiše po augsburškem zgledu

Ključne besede: Janez Gregor Dolničar, Ljubljana, Augsburg, Mathäus Sendel, viri, mestna hiša, Curia Labacensis Urbis Metropolis Ducatus Carnioliae, rokopis, 17. stoletje, Curia Augustanae Republicae

V rokopisu *Curia Labacensis Urbis Metropolis Duc[atus] Carnioliae* (Ljubljana, Semeniška knjižnica, Rkp. 12), napisanem okoli 1680, je nepodpisani avtor, kasneje identificiran kot Janez Gregor Dolničar, predstavil svojo vizijo za prezidavo ljubljanske mestne hiše. Čeprav je bil rokopis v slovenski strokovni literaturi večkrat omenjen, pa doslej še nihče ni opazil podobnosti med njim ter augsburško mestno hišo. Da podobnost med obema mestnima hišama ni zgolj naključna, nam pokaže primerjava Dolničarjeve *Curie* z vodičem po augsburški mestni hiši z naslovom *Curia Augustanae reipublicae*, ki ga je napisal Mathäus Sendel in je prvič izšel v Augsburgu leta 1657. Primerjava posameznih delov obeh besedil dokazuje, da Dolničar Sendlove *Curiae* očitno ni le poznal, ampak jo je s pridom uporabljal kot predlogo pri pisanju svoje.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Urška SUHADOLC, Dolničar's Curia Labacensis – a Plan for the Rebuilding of Ljubljana's Town Hall after Augsburg's Example

Keywords: Janez Gregor Dolničar, Ljubljana, 17th century, Augsburg, Mathäus Sendel, written sources, town hall, Curia Labacensis Urbis Metropolis Ducatus Carnioliae, manuscript, Curia Augustanae Republicae

In the manuscript *Curia Labacensis Urbis Metropolis Duc[atus] Carnioliae* (Ljubljana, Seminary Library, rkp. 12), written around 1680, an anonymous author, later identified as Janez Gregor Dolničar, put forward his vision for the rebuilding of Ljubljana's town hall. Although the manuscript itself has been mentioned in Slovene scientific literature several times, its similarity to Augsburg's town hall has not been noticed until now. Comparison

of Dolničar's *Curia to Curia Augustanae reipublicae* – a guide through Augsburg's town hall written by Mathäus Sendel and first published in 1657 – shows us that the resemblance is far from coincidental. Comparison of select excerpts proves that Dolničar not only knew of Sendel's book but used it extensively while writing his own.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Matej KLEMENČIČ, Oltarji križniške cerkve v Ljubljani: sodelovanje Marca Prodi in Antonia Beduzzi

Ključne besede: kiparstvo, arhitektura, oltarni nastavki, barok, križniški red, Ljubljana, Dunaj, Marco Prodi, Antonio Beduzzi

Trije oltarji v ljubljanski križevniški cerkvi so dokumentirano delo dunajskega kiparja in rezbarja Marca Prodi iz leta 1715. V članku je predstavljena teza, da takšne oltarne nastavke tipa »okvirnih oltarjev«, ki leta 1715 še niso bili uveljavljeni, ni mogel načrtovati malo znani in po umetnostnih sposobnostih verjetno skromni Marco Prodi, temveč nek drug umetnik iz dunajskih dvornih krogov. Na podlagi primerjav, še posebej oltarja v zasebni kapeli ene od naročnic ljubljanskih oltarjev, cesarice Amaliije Viljemine v samostanu salezijank na Dunaju, pa tudi na podlagi znanih osebnih povezav je kot avtor načrta ljubljanskih oltarjev predlagan Antonio Beduzzi, v prvi tretjini 18. stoletja eden od najpomembnejših dunajskih umetnikov, slikar, gledališki inženir in avtor številnih arhitekturnih projektov.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Matej KLEMENČIČ, The Altars of the Church of the Teutonic Order in Ljubljana: a Result of a Collaboration between Marco Prodi and Antonio Beduzzi

Keywords: sculpture, architecture, altarpieces, baroque, Teutonic order, Ljubljana, Vienna, Marco Prodi, Antonio Beduzzi

Three altarpieces in the church of Teutonic Order in Ljubljana are a documented work of the little known Viennese sculptor and master of decorative carving Marco Prodi. In 1715 such frame-like altarpieces were not yet common in Vienna; therefore it is highly probable that some other, more experienced artist at the Viennese court planned them. Among possible comparisons the altarpiece in a private chapel in the Salesianerinnenkloster in Vienna stand out. It was commissioned, probably a few years after 1717, by Dowager Empress Amalia Wilhelmina, one of the three patronesses of the altars in Ljubljana, and was planned by Antonio Beduzzi. The article therefore suggests that Antonio Beduzzi draw the plans for the altars in Ljubljana while Prodi – who had worked alongside Beduzzi before – was entrusted the execution of the plans.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Sara TURK, Baročni oltarji v koprski stolnici in njihova provenienca

Ključne besede: Koper, koprška stolna cerkev, oltarna arhitektura, 17. stoletje, 18. stoletje, Alessandro Tremignon, Giorgio Massari, Gasparo Albertini, Giambattista Bettini

Koprsko stolno cerkev krasi devet oltarjev, ki so nastali med drugo polovico 17. in koncem 18. stoletja. Njihove različne provenience so posledica francoske okupacije Istre v začetku 19. stoletja, ko je na tem območju med letoma 1805 in 1806 prišlo do razpustitve večine cerkvenih ustanov in posledično do premikov cerkvene opreme. Pri tem je bila njena provenienca pogosto zabrisana. Na podlagi analize ohranjenih pisnih virov in obstoječih oltarjev lahko sedaj ugotovimo, da sta bila takrat v koprsko stolnico iz dominikanske cerkve prinesena današnja oltarja sv. Hieronima in sv. Barbare, iz servitske oltarja sv. Petra in Pavla ter sv. Križa, iz cerkve sv. Klare pa tabernakeljski oltar sv. Zakramenta. Od oltarjev, ki so v stolni cerkvi stali že pred prihodom nove opreme iz ukinjenih cerkva, pa so se ohranili oltar sv. Hieronima (1669–1670), delo beneškega arhitekta Alessandra Tremignona, danes poznan pod patrociniem Žalostne matere Božje, Massarijeva oltarja sv. Marka (1743–1749) in Brezmadežne (1748–1751; nekdanji oltar sv. Roka, zgornji del lesen iz 1806/1807) ter glavni oltar (1788–1790) piranskega kamnoseka Gaspara Albertinija.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Sara TURK, Baroque Altars in Koper Cathedral and Their Provenance

Keywords: Koper, Koper Cathedral, altar architecture, 17th century, 18th century, Alessandro Tremignon, Giorgio Massari, Gasparo Albertini, Giambattista Bettini

The marble altars in the Koper (Capodistria) cathedral were constructed between the second half of the 17th century and the end of the 18th century. Their heterogeneous provenance, which often remained unclear is a consequence of the French occupation that took place at the beginning of the 19th century. It resulted in the suppression of a large number of ecclesiastical institutions and the relocation of their furnishing to the cathedral and other still active churches in Koper. By analyzing historical records and altars present in the Koper cathedral, it was possible to determine their original location. The St. Jerome and St. Barbara altars were brought from the suppressed Dominican church, the altars of St. Peter and Paul and of the St. Cross came from the Servite Church, while the tabernacle altar of the Blessed Sacrament was brought to cathedral from the Church of St. Clare. The other remaining altars were originally planned and erected for the Koper cathedral before the arrival of the new equipment from the suppressed churches. The two altars of St. Mark (1743–1749) and of the Immaculate Conception (1748–1751, previously St. Roch, upper structure is wood, 1806/1807) were designed by Venetian architect Giorgio Massari, the former altar of St. Jerome (1669–1670), today known as the altar of Pietà, was designed by Alessandro Tremignon, and the main altar was constructed by Gasparo Albertini (1788–1790).

Damir TULIČ, Ponovno odkriti kardinal: delo Antonia Gaia za nekdanjo opatijo v Buscu

Ključne besede: Antonio Gai, kardinal Angelo Maria Querini, marmorna busta, beneško kiparstvo, 18. stoletje, Benetke

V bogatem opusu kiparja Antonia Gaia (Benetke, 1686–1769) je danes znanih le nekaj portretnih bust. Tommaso Temanza v svojem *Zibaldonu* med Gaievimi deli omenja tudi busto kardinala Angela Marie Querinija za benediktinsko opatijo Sant'Andrea di Busco, ki je nekoč stala med Oderzom in Ponte di Piave. Konec 18. stoletja je bil samostan ukinjen, njegova oprema razpršena, nekdanji kompleks s cerkvijo pa porušen. Na tem mestu so leta 1874 zgradili majhno kapelico, v njej pa je danes busta kardinala Querinija z originalnim spominskim napisom iz leta 1740. V članku je busta identificirana z busto, omenjeno v rokopisu Tommasa Temanze, in umeščena v Gaiev opus. Predpostavimo lahko, da je kipar za njeno izdelavo uporabil katero izmed grafičnih predlog z upodobitvijo prelata, morda prav tisto iz Musea Correr, ki jo izdelal Marco Alvise Pitteri. V leto 1740 datirana busta kardinala Querinija predstavlja pomembno dopolnitev Gaievega opusa portretnih bust.

Damir TULIČ, A Cardinal Rediscovered: the Sculpture of Antonio Gai for the Ex-Benedictine Abbey of Busco

Keywords: Antonio Gai, Cardinal Angelo Maria Querini, marble bust, Venetian sculpture, 18th century, Venice

In the rich oeuvre of sculptor Antonio Gai (Venice, 1686 – 1769) there are few portrait busts. Tomaso Temanza, in his *Zibaldon*, compiled in the 18th century, writes that Gai made a portrait bust of Cardinal Angelo Maria Querini for the Benedictine Abbey of Saint Andrew, which once stood between Oderzo and Ponte di Piave. At the end of the 18th century the Abby was abolished, its goods were scattered, and the convent with the church was demolished. In 1874 a small chapel was built on the site of the former Abbey. The marble bust of cardinal Querini with the commemorative inscription dating it in 1740 was then placed on the left wall of the small building. In this article the lost bust of Cardinal Angelo Maria Querini by Antonio Gai, mentioned in Temanza's manuscript, is recognised as the one situated in the chapel dating to the 19th century. For this sculpture Gai used one of the many existing prints representing cardinal Querini. He might have used the print by Marco Alvise Pitteri, since one of its copies is kept in the Museo Correr in Venice. The bust of cardinal Querini, dating to 1740, is an important contribution to the portrait catalogue by Antonio Gai.

Valentina PAVLIČ, Jožef Straub in problem avtorstva velikega oltarja v cerkvi sv. Jožefa v Slovenski Bistrici

Ključne besede: Jožef Straub, Jožef Holzinger, cerkev sv. Jožefa, Slovenska Bistrica, Zlata, baročni oltar, 18. stoletje, pozni opus

V prispevku je obravnavan veliki oltar v podružnični in romarski cerkvi sv. Jožefa v Slovenski Bistrici. Avtorica zanika sprejeto datacijo oltarja v leto 1757/58 ter avtorstvo Jo-

žefa Holzingerja, kakor ju je predlagal Sergej Vrišer. Slogovna analiza in primerjave z dokumentiranimi in atribuiranimi deli obeh kiparjev, kakor tudi arhivski podatki, kažejo, da je avtor oltarja (in kipov) Jožef Straub. Oltar tako predstavlja (poleg kipov v župnijski cerkvi v Zlatarju) njegovo poslednje delo ter osvetljuje problematiko njegovega nasledstva – sodelovanje s kiparjem Jožefom Holzingerjem.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Valentina PAVLIČ, Joseph Straub and the Question of the Authorship of the High Altar in Saint Joseph Church in Slovenska Bistrica

Keywords: Joseph Straub, Joseph Holzinger, St. Joseph Church, Slovenska Bistrica, Zlatar, baroque altar, 18th century, late works

This article presents the high altar at the Church of Saint Joseph in Slovenska Bistrica. Its dating at 1757/58 and Jožef Holzinger's authorship – as suggested by Sergej Vrišer – have been accepted among art historians. The article, on contrary, argues for Joseph Straub's authorship on the basis of style analysis and comparisons with documented and attributed works by both sculptors. The archive sources were also taken into the consideration. The altar is Joseph Straub's last work (beside the sculptures for parish church in Zlatar, Croatia) and thus sheds new light on the question of Joseph Straub's succession – his collaboration with Joseph Holzinger.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Katja MAHNIČ, Razstava zbirke slik v Kranjskem deželnem muzeju 1914. Poskus rekonstrukcije razstavne strategije in njenega pomena

Ključne besede: Josip Mantuani, deželni muzej za Kranjsko, zbirka slik, razstava, razstavna strategija, muzeologija

Program reorganizacije Deželnega muzeja za Kranjsko je Josip Mantuani zasnoval na temelju svojega prepričanja, da je glavno poslanstvo modernega muzeja izobraževanje. Da bi mu muzej lahko uspešno sledil, je bilo treba urediti in raziskati njegove zbirke, predvsem pa ustrezno predstaviti javnosti. Ena od muzejskih zbirk, s katero se je posebej ukvarjal Mantuani, je bila zbirka slik. Na podlagi sistematičnega dopolnjevanja in raziskovanja mu je že v nekaj letih uspelo okrepiti zbirko, leta 1914 pa jo je v novi postavitvi predstavil tudi javnosti. Glede na rekonstrukcijo uporabljene razstavne strategije je šlo za prvo umetnostnozgodovinsko galerijo na Kranjskem.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Katja MAHNIČ, The Exhibition of the Collection of Paintings at the Carniolan Provincial Museum in 1914. An Attempt to Reconstruct Its Display Strategy and Significance

Keywords: Josip Mantuani, Carniolan Provincial Museum, painting collection, exhibition, display strategy, museology

Josip Mantuani founded his modernisation programme for the Carniolan Provincial Museum on his belief that the main mission of a modern museum is educational. In order for museum to achieve it successfully, it is necessary to arrange and research its

collections and, above all, properly present them to the public. One of the museum collections Mantuani was particularly concerned with was the painting collection. Based on systematic acquisition of new works of art and research he managed to significantly improve the collection in just a few years. In 1914 he also presented it in a modernized way. Based on the reconstruction of the display strategy he used this was the first Art History Gallery in Carniola.

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Stanko KOKOLE, Vojeslav Molè in začetki umetnostnozgodovinskega študija grško-rimske antike na Univerzi v Ljubljani – I. del

Ključne besede: Vojeslav Molè, Univerza v Ljubljani, umetnostna zgodovina, klasična arheologija, zgodovina antičnih študijev

Vojeslav (oz. Wojsław) Molè (1886–1973) – ugledni slovenski in poljski umetnostni zgodovinar, ki je promoviral na dunajski univerzi leta 1912 – je kmalu po koncu prve svetovne vojne postal eden izmed prvih predavateljev klasične arheologije in bizantinske umetnostne zgodovine na novonastali Univerzi v Ljubljani (ustanovljeni leta 1919). Poleg kratke predstavitve njegove uspešne akademske kariere in opozorila na ključna objavljena dela se pričujoča razprava osredotoča na doslej odkrita pričevanja o vsebini Moletovih pionirskih predavanj in seminarjev, ki jih je med letoma 1920 in 1925 izvedel v Ljubljani še pred svojim odhodom na slovito Jagelonsko univerzo v Krakovu, kjer je bil zaposlen kot redni profesor od leta 1926 do leta 1939 (ter nato ponovno med letoma 1945 in 1960).

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Stanko KOKOLE, Vojeslav Molè and the Earliest Courses in Graeco-Roman Art at the University of Ljubljana – Part I

Keywords: Vojeslav Molè, University of Ljubljana, Art History, Classical Archaeology, History of Classical Studies

In the aftermath of the First World War Vojeslav (or Wojsław) Molè (1886–1973) – an outstanding Slovenian and Polish art historian, who received his PhD from the University of Vienna in 1912 – became one of the first teachers of Classical archaeology and Byzantine art history at the then fledgling University of Ljubljana (founded in 1919). In addition to briefly outlining his distinguished academic career and impressive publication record, this article places particular emphasis on the hitherto uncovered evidence regarding the content of Molè's pioneering lectures and seminars given between 1920 and 1925, that is prior to his departure from Ljubljana for the renowned Jagiellonian University in Cracow, where he subsequently taught as full professor from 1926 to 1939 (and again between 1945 and 1960).

1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK

Ajda ŠEME, Program Narodne galerije ob štirideseti obletnici Komunistične partije Jugoslavije leta 1959 – začetek načrtne pedagoške dejavnosti?

Ključne besede: Umetnostna vzgoja, Narodna galerija, Komunistična partija Jugoslavije, pedagoški programi, potujoča razstava reprodukcij, kustos pedagog

V letu 1959 je Komunistična partija Jugoslavije obeležila štirideseto leto delovanja. V sodelovanju z različnimi ustanovami so želeli skozi celo slavnostno leto po vseh republikah pripraviti dogodke, s katerimi bi državljane seznanjali z revolucionarnim bojem KPJ. V Narodni galeriji so se v ta namen odločili organizirati potujočo razstavo reprodukcij umetnin iz stalne zbirke, ki je v slavnostnem letu potovala po ljubljanskih osnovnih in srednjih šolah. Pri tem za ravnatelja Karla Dobido ni bilo glavno vodilo upoštevanje političnih smernic, temveč ideja o muzejih in galerijah kot izobraževalnih ustanovah.

1.01 ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Ajda ŠEME, The National Gallery of Slovenia and Its 1959 Program Dedicated to the 40th Anniversary of the Communist Party of Yugoslavia – the Beginning of Planned Educational Activity?

Keywords: Art education, the National gallery of Slovenia, the Communist party of Yugoslavia, pedagogical programs, travelling exhibition of art reproductions, curator-educator

The Communist party of Yugoslavia (KPJ) celebrated its 40th anniversary in 1959. Their plan was to cooperate with various institutions and hold nationwide events that would remind the citizens of the KPJ's revolutionary fight for the entire commemorative year. The National Gallery of Slovenia decided to organize a travelling exhibition of art reproductions from its permanent collection, which was hosted in primary and secondary schools of Ljubljana. In doing so, the Gallery's director Karel Dobida was not motivated by politics, but rather by his idea to transform museums and galleries into educational institutions.
